

Mısır'da Halk Hareketleri, Müslüman Kardeşler ve Demokrasinin Geleceği

RECEP BOZTEMUR

Orta Doğu Teknik Üniversitesi

ÖZ

Bu çalışma, 2011 yılında Mısır'da halk hareketleri sonucunda ortaya çıkan değişimi ve bu değişim süreci içinde Müslüman Kardeşler hareketi ile onun siyasi kanadı Hürriyet ve Adalet Partisi'nin durumunu incelemeyi amaçlamaktadır. 2011 Aralığında başlayan ve 2012 Mart ayında sona erecek olan seçim sürecine modern Mısır tarihinin en örgütlü gücü olarak katılan ve Mısır siyasal hayatında en etkili güç olacağı düşünülen Müslüman Kardeşler hareketinin siyasal hayattan beklentileri ile halk hareketlerinde dile getirilen taleplerin ne derecede örtüştüğü tartışılacaktır. Hürriyet ve Adalet Partisi'nin siyasi, iktisadi ve toplumsal sorunlar karşısında takınacağı tutuma vurgu yapacak olan bu tartışmanın Ortadoğu'da siyasal İslam'ın Arap halklarının demokratikleşme amaçları ile uyumunun koşullarını aydınlatması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Arap Baharı, Mısır halk hareketi, Müslüman Kardeşler, Hürriyet ve Adalet Partisi

Popular Movements, Muslim Brotherhood and The Future of Democracy in Egypt

ABSTRACT

This study aims at analysing the change which emerged out of the popular movements in Egypt in 2011, and the Muslim Brotherhood movement and its political wing Freedom and Justice Party during the process of change. The Muslim Brotherhood is participating into the 2011-2012 elections as the most organized group and appears to be the most effective political organization in the Egyptian politics. This study, therefore, examines the expectations of the Brotherhood from the politics, and to what extent these expectations coincide with the demands of the popular movement at Tahrir. This debate will focus on the possible attitude of the JFP towards the political, economic and social problems, since it is apparent that the JFP will form the majority in the Parliament as this study is written. This study is also expected to shed a light on the conditions of accommodation of political Islam in the Middle East with the Arab popular objectives of democratization in the region.

Key Words: the Arab Spring, popular movements in Egypt, the Muslim Brotherhood, Freedom and Justice Party

Üçüncü bin yılın başında küresel sistemin derin etkisi altına giren Ortadoğu'da demokratikleşme, ekonomik gelişme ve insan hakları talepleri, baskıcı rejimlere karşı 2010 Aralık ayından itibaren başlayan halk gösterileriyle Arap dünyasında tarihsel bir değişim yarattı. Bu tarihsel değişim, Tunus'ta 24 yıl hüküm süren Zeynel Abidin bin Ali, Mısır'ı 30 yıldır yöneten Hüsnü Mübarek ve Yemen'de 1978'den beri en uzun devlet başkanlığı yapmış olan Ali Abdullah Salih'in iktidardan uzaklaştırılmaları ve Libya'da Albay Kaddafi'nin ölümünün ardından 42 yıllık bir dönemin kapanmasıyla başladı. Arap halklarının değişim isteklerinin gerçekleşmesi, demokratik, özgür, laik yönetimlerin kurulması, gelir dağılımı eşitsizliğinin daraltılması ve ekonomik refahın geniş kitlelere dağıtılmasına yönelik politikaların oluşturulması için henüz vakit erken. Bu politikaları gerçekleştirecek yönetimlerin kurulması bir kaç yılda gerçekleşecek bir olay değildir, dolayısıyla Arap halklarının sokak hareketlerinin ardından gelen rejim değişiklikleri aslında bir son değil, bir başlangıçtır. Asıl mesele, Tunus'ta, Libya'da, Mısır'da ve gelecekte Suriye'de iktidar bloklarının ve siyasi-iktisadi ittifakların yıkılıp yerine daha adil ve demokratik rejimlerin kurulmasıdır. Bu süreç, Arap ülkelerinde yeni iktidar odaklarının ortaya çıkmasına, yeni iktisadi grupların oluşmasına yol açacak ve siyasal, ekonomik ve toplumsal dengeleri köklü bir biçimde değiştirecektir. Şurası kesin ki, ancak ve ancak Arap toplumlarının bu gelişmelere katılımının artması ve siyasi ve iktisadi yapılardan aldığı payın artmasıyla bu toplumlarda demokratik bir dönüşüm gerçekleşebilecektir.

Bu çalışma, Mısır Müslüman Kardeşler Örgütü'nün Arap dünyasındaki devinim süreci içinde konumunu ve bu örgütten doğan Hürriyet ve Adalet Partisi'nin Mısır'daki gelişmeler içinde aldığı tutumu incelemeyi amaçlamaktadır. Müslüman Kardeşler'in tarihi ve ideolojisinin incelenmesi, Mısır halk hareketleri sırasında takındığı durumun anlaşılması açısından önemlidir. Ayrıca Müslüman Kardeşlerin siyasi kanadı olarak seçimler öncesinde kurulan Hürriyet ve Adalet Partisi'nin demokrasi, seçimler, toplumda kadının rolü, iktisadi politikalar, dış politika gibi konularda takınacağı tavrın irdelenmesi de Tahrir Meydanı'nda demokrasi talepleri yapan kitle istekleriyle örtüşüp örtüşmediğini anlamak açısından gereklidir. 2012 Ocak ayı sonunda oluşacak seçim sonuçlarına göre iktidara geldiğinde veya iktidar ortağı olduğunda Hürriyet ve Adalet Partisi'nin Tahrir'in taleplerini ne ölçüde karşılayacağı sorusunun yanıtının Mısır'da demokratikleşmenin yönü hakkında fikir verecektir.

MISIR HALK HAREKETİNİN NİTELİKLERİ VE MÜSLÜMAN KARDEŞLER

Mısır'da Tahrir Meydanı'nda toplanan milyonlarca Mısırlının onsekiz gün süren tepkileri sonucunda Mübarek iktidarı 25 Ocak 2011'de devrildi. Mısır halkı Mübarek'in cumhurbaşkanlığı vekaletini General Hüseyin Tantavi'ye vererek Kahire'den ayrılmasından memnun olsa da anayasa değişikliği, seçim yasaının yenilenmesi, acilen serbest ve adil

seçimlerin yapılması için hazırlıkların yapılması, yeni bir cumhurbaşkanı seçimine gidilmesi ve eski düzen temsilcilerinin yargılanması taleplerini dile getirmeye devam etti. Kurulan ara rejimin seçim yasası ile ilgili değişiklikler, Yüksek Askeri Konsey'e sağlamak istenen dokunulmazlık zırhı ve Tantavi'nin Yüksek Askeri Konsey Başkanı sıfatıyla cumhurbaşkanlığı vekaletini 2013'e kadar uzatmak istemesi Mübarek rejiminin sona ermediği, eski rejimin başka bir görünüm altında devam ettiği şeklinde görülmesi, Mısır'da Arap Baharı'nın aslında sonbahar mı olduğu sorularını akla getirdi ve muhalefet Kasım ayında yeniden Tahrir Meydanı'nda toplandı.

Mısır'da sıradan insanları uzun yıllardır süren otoriter bir rejimin baskılarına rağmen 2011 başında meydanlara çıkmasına yol açan etkenlerin başında Tunus'ta meydana gelen ayaklanma ve rejim değişikliği gelmektedir. Seyyar satıcılık yaparak geçimini sağlayan Muhammed Buazzizi'nin mallarına el koyan ve kendisine hakaret eden belediye binası önünde kendisini yakmasıyla ateşlenen, iki hafta sonra hayatını kaybetmesiyle alevlenen halk gösterileri sonucunda Başkan Zeynel Abidin bin Ali ülkeyi terketti ve Tunus Arap dünyasında değişimin önderi haline geldi. İzleyen haftalarda isyan ateşi Mısır'a, Libya'ya, Bahreyn'e ve Arap dünyasının diğer bölgelerine yayıldı. Mısır, ondokuzuncu yüzyılın başına kadar giden ve kendisini diğer Arap ülkelerinden farklılaştıran hızlı bir değişim sürecine giren ve dünya ekonomisiyle kurulan ve olumsuz sonuçlar doğuran ilişkinin gerektirdiği toplumsal, hukuksal ve kurumsal yapıların Ortadoğu'nun başka toplumlarından daha hızlı geliştiği bir ülke olduğundan Mısır toplumsal hareketi daha çabuk, daha örgütlü ve daha etkili sonuçlar doğurdu.

Sokak gösterilerinin başladığı günlerde Mübarek karşıtlığında birleşen Mısır gençliğinin başat talebi siyasal düzenin ve rejimi temsil eden cumhurbaşkanının değişmesiydi. Hafız Esad'ın ölümü üzerine Suriye yönetiminin başına Beşar Esad'ın gelmesinin, Ürdün'ün müteveffa kralı Hüseyin'in yerine II. Abdullah'ın geçmesinin Mısır'da da tekrarlanacak bir senaryo olabileceğini düşünen kitleler, yalnızca Hüsnü Mübarek'e değil, oğlu Cemal'e karşı da derhal (git) diye sesleniyorlardı. Iskat al-nizam (düzenin değişmesi) isteği, aslında iktidarın babadan oğula kalmasının Mısır'da da gelenek haline gelmesine karşı bir çıkıştı. Washington merkezli Middle East Quarterly'de 2010 Sonbaharı'nda yapılan bir analiz, Mısır'da değişimin devam ettiğini, artık yaşlanan Hüsnü Mübarek'in Arap yöneticilere nadiren nasip olan yatağında ölme şansına sahip olacağını ve yerine çok büyük bir olasılıkla Londra'da finansman alanında uzmanlaşmış oğlu Cemal'in geleceğini haber veriyordu (Smith 2010: 79). Cemal Mübarek siyasete ne kadar soğuk dursa da, hem iktidarda Mübarek isminin devam etmesi ve ABD ile kurulan yakın ilişkiler hem de sıkı finans ve iktisadi irtibat içinde olduğu ordunun desteğiyle ve Milli Demokratik Parti'nin (MDP) başkanı sıfatıyla babasının yerine hazırlanıyordu. Cemal Mübarek'in cumhurbaşkanlığına geldikten sonra kendi iktidar ilişkilerini kurması, güç odaklarını oluşturması ve rakiplerini ortadan kaldırmak üzere cebri tedbirlere başvurması olasılığı halkı olduğu kadar Mübarek'in etrafındaki güçlü

iktidar blokunu da endişelendiriyordu. Tunus'ta bin Ali'nin ülkeyi terk etmesinden esinlenen Mısır eylemcileri, isyanın ilk günlerinde anayasal reformlar, seçim yasası değişikliği, hükümet revizyonu sözleri veren yorgun cumhurbaşkanlarının ifadesiz bakışlarını televizyon konuşmasında gördüklerinde Suriye'de ve Ürdün'de yaşanan iktidar değişikliğinin Mısır'da da olmak üzere olduğunu anladılar ve rejimin devamı olasılığına karşı tepkilerini arttırdılar. Tahrir'de milyonlarca göstericinin toplanmasını sağlayan olgu, rejimin kararlılıkla gösterdiği tepki ve gösterilerin ilk günlerindeki şiddet oldu. Ancak aynı kararlılıkla hareket eden kitleler, Mübarek yanlılarının direncini kırdı ve ordunun halk tarafından yer almasını sağladı. Günler süren gösteriler, Mübarek'in bölgesel ve uluslararası desteğinin de sonunu getirdi.

Tahrir Meydanı'nda yükselen talepler, öncelikli olarak demokrasi ve siyasal katılım üzerinde yoğunlaştı. Mübarek, yakın çevresi ve iktidar elitlerinin iktidarlarını sürdürmelerinin temel nedeni olarak görülen ve MDP'nin varlığıyla sınırlanan siyasi rekabetin önünün açılması ve farklı görüşlerin ifade edilebildiği rekabetçi siyasi sistemin kurulması çeşitli grupların başat talebi olarak öne çıktı. Siyasal sistemde sınırlı rekabete karşı çıkış, aslında bir anlamda rejim değişikliğinden sonra iktidara en yakın duran Müslüman kardeşlerin muhalefetine de bir karşı duruşu ifade ediyordu. Müslüman Kardeşler de Tahrir taleplerinin kendi programlarıyla uyuşmadığının bilincindeydi ve Tahrir gösterilerine katılmaktan imtina etti. Siyasal hak ve özgürlüklerin sağlanması, gerçek siyasi temsilin hayata geçirilmesi ve yapay siyasetin sona erdirilmesi, siyasetin ve idarenin yargı denetimine tabi olması, siyaset üzerinde eski seçkinlerin hakimiyetinin kalkması ve demokratik bir rejimin kurulması için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması gösterilerde siyasetin ana temaları olarak ortaya çıktı.

Mısır göstericilerinin aynı toplumsal tabandan geldiklerini, benzer ideolojiye sahip veya benzer siyasal gruplara ait olduklarını düşünmek güçtür. Ancak demokratik bir rejimin kurulması ve bağımsız bir dış politika izlenmesi gibi politik talepler ile gelir dağılımının düzeltilmesi, yoksulluğu sona erdirecek önlemlerin alınması, sermayenin belli ellerde toplanmasının önlenmesi, istihdam olanaklarının artırılması gibi ekonomik talepler yukarı Nil kıyısındaki kentlerden, Süveyş ticareti üzerine kurulmuş şehirlerden, Deltadan ve Sina kırsalından Kahire'ye gelerek gösterilere katılan milyonlarca yoksul ve işsiz Mısırlının en temel talepleri olarak ortaya çıktı. Mısır toplumunun kentli orta sınıflarını, dar gelirli büyük şehir alt sınıflarını, petrol sanayi ve liman işçilerini, geçimlik tarım çalışanlarını ve küçük toprak sahiplerini içerecek şekilde toplumun her katmanından insanların katıldığı gösterilerde ekonomik taleplerin demokrasi taleplerinin yanında yer alması Mısır hareketinin toplumsal niteliği ve iktisadi koşulları hakkında fikir vermektedir.

Mısır Devrimini oluşturan kitlelerin belirli bir ideolojiye sahip olmadıkları, ciddi bir kurumsallaşmaya ve tarihsel geçmişe dayalı bir örgütlenmeleri olmadığı, Tahrir'de bir araya gelmekten ve gösteri yapmaktan başka bir programa sahip bulunmadıkları ve

kitleleri peşinden sürükleyecek karizmatik bir liderlikten yoksun oldukları yukarıda belirtilen toplumsal kökenlerden açıkça anlaşılmaktadır. Yine de gösterilerde örgütlenen toplumsal gücün üç kaynağından bahsedilebilir. Bunlardan ilki çağdaş toplumsal ve siyasal sorunlar karşısında kendiliklerinden yeniden siyasallaşmayı başarmış “modern” gençlik, uzun yıllardır baskıcı/askeri rejimin bastırıldığı radikal sol gruplar ve demokratikleşme peşindeki kentli orta sınıf güçleri, devrimin sürükleyici toplumsal alt yapısını oluşturdu (Amin 2011). Müslüman Kardeşler, devletin güçlü polis teşkilatının ve ordunun nasıl tepki vereceğini anlayamadığından gösterilere katılmaktan kaçındı, gösterilerde dile getirilen özgürlük, demokrasi ve eşitlik taleplerini solcuların organizasyonu olarak gördü.

Değişen dünyanın gerekleri, Mısır Devrimi aktörlerini, Mısır tarihinin geçmiş devrimlerinden farklılaştırdığı kadar, devrime katılan grupları da birbirinden ayırtırdı. Tahrir grupları için 1950’lerin Ortadoğu devrimleri ne kadar uzaksa, İslamcı grupların önerdikleri toplumsal ve siyasal sistemler de o kadar uzak görünüyordu. Yeni toplumsal çıkarlar, küreselleşme ve liberalizm bu grupların bir kısmının siyasal meselelere bakışlarını belirledi; liberal, siyasal özgürlük yanlısı grupların meydana çıkmasına neden oldu. Bu bakış ideolojik değildi; aksine Devrim Devam Ediyor grubunun liberal unsurları veya Kobt bir girişimci tarafından kurulan Hür Mısırlılar gibi grupların ideolojilerini kapitalizmin nimetleri, iktisadi refah ve refah için gerekli sermayenin elde edilmesi belirledi. Mübarek döneminde siyasal muhalefet yalnızca İslamcı gruplar tarafından yapılabiliyordu. Oysa Mısır Devrimi sol veya liberal aktörleri İslamcı bir söyleme dayanmadılar, dine ve dinsel öğretilere dayanarak önceki kuşak gibi tevekkülle davranmak yerine içinde yaşadıkları ortamı değiştirmek ve daha demokratik bir ortam kurmak üzere mücadele ettiler. Müslüman Kardeşleri gösterilerin başladığı ilk günlerde şaşkınlığa uğratan ve gösterileri boykot etmesine neden olan da bu oldu. Şimdiye dek ancak kendi toplumsal veya siyasal organizasyonlarıyla sokağa çıkan kitleler şimdi Müslüman Kardeşler’den bağımsız gösterilere başladılar ve Müslüman Kardeşlerin taleplerinden farklı talepleri dile getirdiler. Müslüman Kardeşlerin düşündükleri rejim ve önerdikleri siyasal program gösterilere katılan bir çok grubun seküler (çağa uygun) taleplerine uygun değildi. Bu grupların çağa uygun talepleri rejimin devamı değil, rejimin değişmesi, yeni bir siyasal sistemin kuruluşuydu. Eski rejimin desteğini alan ve muhalefette de dursa eski rejimi destekleyen Müslüman Kardeşlerin söylemleri, demokratik bir rejime geçilmesi, Mübarek’in şahsında kişileşen baskıcı polis devletinin son bulması ve kitleleri doyuma ulaştıracak yeni ekonomik ve sosyal politikaların uyarlanması isteyen Tahrir’de yer bulamadı.

Bu yeni grupların bir kısmı ise Nâsir döneminde ortaya çıkan, ancak daha sonra Sedat ve Mübarek dönemlerinde baskı altına alınan sol ve demokratik sol gelenekten geliyorlardı. Mısır solu, 1975 yılında kurulan ve Sedat döneminin en önemli ikinci muhalefet partisi olan Milli İlerici Birlik Partisinde (El-Tagammu) örgütlenmişti. 2011

Nisani'nda El-Tagammu geleneğinden gelen Mısır Sosyalist Partisi, Halkçı Demokratik İttifak ve Mısır Komünist Partisi ile Demokratik İşçi Partisi ile Sosyalist Devrimci Parti Sosyalist Güçler İttifakı'nı oluşturdu (Amin 2011). Bu ittifakın altında birleşen bağımsız işçi sendikaları, üretici birlikleri, sosyalist ve demokrat partiler ve sivil toplum örgütleri bir Millî Meclis kurdular ve Tahrir'de toplanan halk kitlelerinin desteğini almaya çalıştılar. Müslüman Kardeşler ve diğer Selefi gruplar bu Meclis'e katılmadılar, ancak bağımsız sendikalar ile üretici birliklerinin beş milyon kadar üyesi Milli Meclis'i destekleyerek gösterilere katıldılar.

25 Ocak 2011 tarihli Mısır Devrimi sırasında orta sınıf tabanlı halk hareketinin demokrasi, sosyal eşitlik ve bağımsız dış politika istekleriyle Müslüman Kardeşlerin tarihsel muhalefeti ve politikaları arasında ilk bakışta bir uzlaşma zemini varmış gibi görünse de dikkatli bir analiz bu savın çok da doğru olmadığını göstermektedir. Seçim süreci sonunda Meclis'te çoğunluğu oluşturması beklenen Hürriyet ve Adalet Partisi'nin daha demokratik bir Mısır oluşturma söyleminin de Batı, özellikle ABD tarafından kabul gördüğü ve desteklendiği bilinmektedir. Ayrıca, ana akım Müslüman Kardeşler ile Hürriyet ve Adalet Partisi arasında, başka bir deyişle cemiyet ve parti arasında her zaman mutlak tutarlı ve eşgüdüm içinde programlar olmadığını da akıldan tutmak gerekmektedir. Bu tartışmanın anlamlı sonuçlar üretebilmesi ve Mısır'da demokratikleşmenin koşullarının anlaşılabilmesi için Mısır'ın yakın dönem tarihinin, toplumsal ve sınıfsal ilişkiler, Müslüman Kardeşlerin dönüşümü ve seçim mücadelesi çerçevesinde incelenmesi gerekmektedir.

MISIR'DA TOPLUMSAL SINIFLAR VE MÜBAREK SONRASI İKTİSADİ İLİŞKİLER

Cemal Abdül Nâsır, krallık döneminde sürdürülen pamuk ihracatına dayalı geleneksel tarım ekonomisinin yerine hızlı sanayileşmeye dayalı bir ekonomi politika benimsemişti. Nâsır, bir yandan Afrika ve İslam dünyasına model olacak bir de-kolonizasyon süreci başlatırken diğer taraftan Mısır'da emperyalizme ve sömürgeciliğin Mısır'daki ortaklarına karşı genel olarak yabancı firmaların millileştirilmelerini ve toprak reformunu amaçlayan bir iktisadi politika benimsedi. Büyük kitleleri yoksulluktan kurtarmayı amaçlayan bu iktisadi politika gelir dağılımını genişleyen orta sınıfların lehine düzeltme amacını güdüyordu. Nâsır'ın ilk çıkardığı yasalardan biri toprak reformu kanunuydu. Bu kanun 200 feddandan büyük toprakların müsaderesine ve topraksız çiftçiye dağıtılmasını öngörüyordu; ancak toprak kanununun uygulanması sırasında toprak sahipleri çeşitli yollara başvurarak hem topraklarını hem de devlet içinde nüfuzlarını korumayı bildiler.

Toprak sahibi seçkinler Mısır'da krallık döneminde kurulan cılız yerli sanayi ile işbirliği içindeydiler. Mısır'da sanayileşme girişimci Talat Harb'in 1920'de Mısır

Bankası'nı kurması ve tekstilden gemiciliğe, sigortacılıktan ulaşıma, tarım işletmeciliğinden sinemacılığa kadar pek çok alanda yatırımlar yapmasıyla başladı. Mısır sanayiini finanse eden grup yine toprak sahipleriydi, ancak bu gelişme gelişmekte olan işçi sınıfının ve topraklarını giderek yitiren köylülüğün aleyhine oldu. Yine de Mısır sanayii, yabancı girişimcilerin gücüne erişemedi.

Nâsır ekonomide yabancı işgalini sona erdirebilmek için Süveyş kanalını millileştirdi, fakat kanalın Mısır kontrolüne alınması süreci 1956'da bir savaşa sonuçlandı. Yine de kazanan ve kaybeden Mısır oldu; Süveyş milli bir gelir kaynağı haline geldi; ancak 1956 Savaşının bir sonucu olarak Mısır'daki yabancı firmaları, Levanten şirketler, Musevi girişimciler Mısır'dan ayrıldı. 1960'lardan itibaren Mısır, kendi olanaklarıyla bir sanayileşme sürecine girdi. Nâsır, çeşitli güçlüklerle bir demir-çelik kompleksi, buna dayalı olarak Fiat gibi markalarla bir montaj sanayii ve beyaz eşya üretimine dayalı ithal ikameci bir kalkınma hamlesi oluşturdu. Beş yıllık sanayi kalkınma planları yapıldı ve 1960'ların ortalarından itibaren sosyalist program adı altında devlet kapitalizmi uygulanmaya başlandı. Mısır Bankası da içlerinde olmak üzere bankalar, sigorta şirketleri, yabancı şirketler millileştirildi ve kamu ekonomisinin birer parçası haline getirildi. Bu yıllardan başlayarak devletin istihdamın üçte ikisini sağladığı bir kamu sektörü yaratıldı (Marsot 2007; 121). Nâsır, ülke ekonomisini kontrol eden küçük bir azınlığın elinden iktisadi iktidarı aldı, ancak güçlü bir bürokratik örgüt oluşturdu. Mısır bürokrasisi, baskı politikalarıyla, halk için demokrasiyi halktan daha iyi bildiğini iddia ederek yukarıdan devrime girişti. Bu dönem demokratik kurumların zayıfladığı, muhalefetin bastırıldığı, sivil toplum örgütlerinin ve siyasal partilerin yer altına indiği bir dönem oldu.

1967'de İsrail'e karşı Altı Gün Savaşı'nın kaybedilmesi Mısır'da sadece ekonomik bir kriz yaratmakla kalmadı, aynı zamanda Mısır halkı üzerinde ruhsal bir çöküntüye neden oldu. Mısır'ın yok olan askeri gücünü yeniden yaratma ve yıpranan ekonomiyi tamir girişimi ithal ikameci politikalarından uzaklaşmasına, Suudi Arabistan'dan alınan borçla bütçenin düzeltilmesine ve Mısır girişimcilerini ihracata yöneltecek politikaların uygulanmasına yol açtı. 1970'lerden başlayarak Enver Sedat'ın ekonomide in-fitah (açık kapı) siyaseti bu gelişmelerin üzerine kuruldu. Nâsır geniş bir bürokratik örgüt ile kamu sektörü ile devlet istihdamından yararlanan nispi refah içinde emekçi kesimine dayanıyordu; Sedat ve Mübarek ise serbest ekonomiden beslenen bir özel kesim ve kapitalizmle yakın işbirliği içinde bir burjuvaziden büyük destek gördü. Ekonomik açılım, ülkede dış yatırımların artırılması ve ucuz Mısır emeğiyle üretim artışının sağlanmasını gerektiriyordu. Dış yatırım konut sektörü gibi istihdam ve verim arttırmayan alanlarda Arap sermayesiyle sınırlı kaldı. Göreli olarak daha eğitilmiş ve meslek sahibi Mısır işgücü ise Körfez ülkelerinin petrol sanayiine ihraç edildiler. Yurt dışındaki işçilerin ülkeye kazandırdığı dövizler uzun zaman Mısır ekonomisinde bütçe dengeleyici işleve sahip oldular. Yıllık iki milyar dolara ulaşan işçi dövizleri de yatırıma yönlendirilmedi; konut, lüks tüketim ve toprak alımlarına harcandı. Ancak

son yıllarda Körfez ülkeleri Filipinli, Endonezyalı gibi daha ucuz Güneydoğu Asya işgücünü istihdam etmeye başlayınca Körfezdeki Mısırlı işgücü ülkelere döndü ve ağır enflasyonist baskı altında ve büyük iç ve dış borç içindeki Mısır ekonomisinin işsizler ordusuna katıldı. Tarımdaki gerilemelere ve nüfus artışına koşut olarak giderek daha çok sayıda kırsal nüfus büyük beklentilerle kentlere göç ettiler, ancak kentlerin çekim gücü olan sanayinin kırsal nüfusu istihdam kapasitesi ise çok düşüktü. İsrail’le barış nedeniyle Mısır hükümetine verilen Amerikan fonlarıyla birlikte Süveyş kanalı ödemeleri, petrol ve turizm gelirleri, siyasal iktidar, ordu ve bürokrasi etrafında düzenlerini kurmuş bir yeni zenginler sınıfı ile bu gelirlerin işletildiği iktidar dairesinin içine girememiş yaygın bir işsiz ve yoksul alt orta sınıf üretti.

Bu iktisadi koşullar ve toplumsal eşitsizlikler ortamında Sedat döneminde başlayan İslami toplumsallaşma 1973 savaşı, İsrail’le barış, Filistin sorunu gibi uluslararası sorunların da etkisi altında giderek etkinleşen bir siyasal muhalefet halini aldı. Hüsnü Mübarek, 1984’ten itibaren siyasal partilerin kuruluşunu serbest bıraktı; ancak Müslüman Kardeşler hem rejimin dine dayalı bir parti kurmasını engellemesi hem de kendi örgütlenme amaç ve yöntemleri gereği partileşmedi. Bununla birlikte bir yandan 1980’lerin ortalarından itibaren kimi zaman bağımsız kimi zaman Vafd ve İşçi partileri ile ittifak halinde siyasete aktif olarak katıldılar, diğer taraftan ekonomik sistemle bütünleştiler. Bürokrasi, ordu ve polis içinde, siyasi partilerde, üniversiteler, barolar ve sivil toplum kuruluşları içinde örgütlendiler ve bu ilişkileri iktisadi çıkarların gerçekleşmesi amacıyla kullandılar. Büyük ticaret burjuvazisinin dindar kesimini oluşturdular, aynı zamanda geniş orta sınıf ticaret erbabı olarak girişimciler içinde yer buldular (Amin 2011). Bu itibarla Müslüman Kardeşler, seçkinleri ve Müslüman Kardeşler üyesi olmasa da ona sempati duyan geniş toplum kesimlerinin küreselleşme ile giderek yaygınlaşan dünya ekonomik sistemiyle bütünleştiklerini ve Batı tarzı bir liberal ekonominin ayrılmaz parçası olduğunu söylemek mümkündür. Bu ilişkilerin köklü bir rejim değişikliği olmadan değişeceğini düşünmek de doğru olmayacaktır. Müslüman Kardeşler ve cemiyetin toplumsal tabanı –siyasal söylemlerinde ne kadar Batı karşıtı görünseler de– yatırım, kredi, bankacılık ve dış ticari ilişkilerde küreselleşen liberal ilişkileri sürdürme yanlısıdır.

Mübarek sonrası Mısır’ın iktisadi ve sosyal politikalarının oluşumunda ve dış politikasının yönlendirilmesinde Müslüman Kardeşlerin ve Hürriyet ve Adalet Partisi’nin giderek ağırlık merkezi olacağı açık. Cemiyetin ve partinin siyasal programları daha fazla demokrasi, sivil ve dini özgürlüklerin tanınması gibi tartışmaların yanı sıra iktisadi liberalizmi de vurgulamaktadır. Siyasal İslam’ın Mısır siyasetini nasıl belirleyeceğini, iç ve dış politikada izleyeceği yol ve iktisadi yöntemin nasıl olacağını anlayabilmek açısından Müslüman Kardeşlerin devletle yakın ilişkilerini kısaca irdelemek ve 2011-2012 seçimlerinde katıldığı hemen her yerde oyların çoğunluğunu elde eden partinin programını incelemek gerekmektedir.

MISIR'DA YENİ DÖNEM: SİYASAL İSLAM

Aslında Müslüman Kardeşler (İhvân el-Müslimin) kurulduğu 1928 yılından itibaren devletle yakın ilişki içinde oldu. Hasan el-Benna cemiyeti bir hayır örgütü, Mısır'ın yoksul insanları arasında toplumsal dayanışmayı sağlayacak bir sosyal yapı olarak kurdu; ancak cemiyetin kuruluşu Mısır'ın ve dünyanın özel iktisadi ve siyasal koşulları ile belirlendi. İlk olarak, 1924 yılında modern Türkiye'nin hilafeti ortadan kaldırması üzerine İngiltere, Mısır'da bir hilafet yaratma arayışına girdi ve Hicaz'da Şerif Hüseyin'in, ardından Mekke'de Suudilerin, Fas'ta Fransızların hilafet iddialarına karşı Mısır kralı Fuad'ı halifelik makamına yerleştirmeye çalıştı. Bu makamın İngiltere denetimi altında Mısır'a geri gelmesinin, Hindistan'daki Müslümanlar üzerinde kontrolü Britanya'ya vermesi ve toplumsal desteği son derece sınırlı ve İngiliz desteğiyle ayakta duran Kral Fuad'a meşruluk temelleri sağlaması umuluyordu. Bu iddia gerçekleşmedi; hilafet sorunu Mekke'de, Kahire'de ve Londra'da uzun tartışmalara yol açtı. Müslüman Kardeşlerin kuruluşunun ikinci etkeni, 1919 Paris Konferansı'na katılmak üzere örgütlenmiş milliyetçi Vafd'ın 1924 seçimlerinde ezici çoğunlukla Meclis'e girmesi ve Sa'ad Zağlul'un hem krallık hem de İngiliz yönetimine karşı şiddetli muhalefettir. Bu muhalefet, Müslüman Kardeşlerin İngiltere desteğinde örgütlenmesine ve Mısır siyasetinde, siyasal parti olmasa da toplumsal bir güç olarak önemli bir yer tutmasına neden oldu. Kahire'de Beyt el-Lord'da ikamet eden İngiliz yüksek komiserleri ile Kral Fuad'ın gerici iktidar partileri Vafd'ın özgür ve demokratik bir Mısır yaratma amaçlarına karşı işbirliği içine girdiler. Mısır'daki iktidar mücadelesi içinde devlet ve İngiltere desteği altında Müslüman Kardeşler örgütlü gücünü arttırdı.

Müslüman Kardeşler cemiyetinin gelişiminde üçüncü etken Büyük Buhran'dan etkilenmiş geniş yoksul kesimlerin toplumsal dayanışma desteği arayışları oldu. Cemiyet, Vafd'ın Mısır'ın İngiliz himayesinden kurtulması uğraşısının akamete uğradığı, kralın Mısır'ın en baskıcı hükümetini İsmail Sıdkı Paşa yönetiminde kurduğu, İngiliz yüksek komiserliğinin monokültür bir tarımsal politika ile tarımsal geliri artırma politikalarının uygulandığı ve 1929 dünya bunalımının çarpmasıyla özellikle küçük üreticilerin yoksullaştığı bir dönemde gelişti. Müslüman Kardeşlerin İsmailiyede başlayan ve kırsal muhafazakâr kitleleri etkisi altına alan dinsel kurtuluş söylemi, hareket 1930'da Kahire'ye taşındığında kentli alt-orta sınıfları da kapsayan bir yapıya büründü. Mısır'ın bu hızlı kırsal yoksullaşma ve kente göç döneminde siyasal parti mücadelelerinde aradıkları kurtuluşa ulaşamayan kitleler Müslüman Kardeşlere yöneldi. Mısır'da iki dünya savaşı arası dönemde yaşanan modernite, geniş köylü kitlelerinin din, ahlak, inanç, toplumsal dayanışma gibi ihtiyaçlarını karşılayan cemaatleri ve tasavvuf tarikatlarını ortadan kaldırmıştı, kentli alt sınıflar da loncalarından mahrum kalmışlardı (Marsot 2007: 90). El-Benna toplumdaki bu boşluğu doldurdu; halka, liberal uygulamalarıyla toplumsal sorunlara çözüm üretemeyen siyasal partiler yerine Müslüman Kardeşlere

üye olmalarını telkin etti. El-Benna, cemiyetin, bir siyasal partiden ya da bir hayır kurumundan çok daha fazla anlam ifade ettiğini, onun kutsal kitap Kuran ve peygamberin sünnetinden doğan bir davet, sünnete dayalı bir yöntem, ruhun temizliğini merkeze alan bir gerçeklik, siyasal bir cemiyet, atletik bir organizasyon, bir eğitim ve kültür yuvası, ekonomik bir girişim ve toplumsal bir kavram olduğunu iddia etti (Sullivan and Abed-Kotob 1999: 45). Aslında davet, metod, gerçeklik, yuva, kavram gibi beylik sözlerle anlatılmak istenen her Mısırlının bu cemiyette ve toplumsal sorunlara cevap olarak görülen dini inancı bulabilmesiydi; buna karşın cemiyetin sunduğu toplumsallık, birey ile Tanrı arasındaki ilişkiyi aşan ve bireyin bütün dünyasını kapsayan bir içeriğe sahipti. Bu içerik üç D'de ifadesini buluyordu: din, dünya ve devlet. Cemiyetin ideolojisi, dinsel, toplumsal ve siyasal hayatın bütün boyutlarını idare etme iddiasında olan siyasal İslam'dı ve yalnızca insanın kişisel inancını ve manevi temizlenmesini sağlama iddiasıyla kalmıyor; Mısırlıların ve bütün Müslüman dünyanın toplumsal-siyasal kurumlarını ve iktisadi sorunlarını iyileştirme iddiasını da öne sürüyordu. Mısır'da İngiliz himayesinin yarattığı sosyo-ekonomik sorunlara cevap bulma arayışı, cemiyeti Müslüman dünyanın yaşadığı sorunların temelinde de yabancı işgalini görmeye ve bunun propagandasını yapmaya yönlendirdi. Cemiyet, maddi dünyanın getireceği nimetlere karşı olmamakla birlikte –hatta bunu gerçekleştirmek üzere oluşturulduğu halde- Batı tarzı bir modernleşmeye karşı çıkıyordu. İslam'ın sadece bir din değil, toplum, din, kültür ve ekonomi olarak gören cemiyet, Müslüman ümmetin sorunlarına yanıtları da İslam'ın siyasallaşmasında görüyordu. Kısa sürede Mısır'da geniş bir etki alanına ulaşan Müslüman Kardeşler ideolojisi, Libya, Tunus, Sudan, Cezayir, Filistin, Ürdün, Suriye, Körfez emirlikleri ve Güneydoğu Asya'da örgütlenerek toplumsal ve siyasal bir güç halini aldı.

Krallık döneminde uzlaşmacı bir tutum izleyen Müslüman Kardeşler, 1936 Filistin isyanından sonra giderek radikalleşti. Bir taraftan İslami bir devlet kurma amacını ideolojisine katarken diğer taraftan 1940'dan itibaren Kahire'de gerilla eğitim kampları düzenlemeye başladı. Siyasetle bütünleşme veya rejimi şiddetle değiştirme tartışmaları Müslüman Kardeşlerden Cemaat el-İslamiyye ve Tanzim el-Cihad gibi örgütlerin kopmasına yol açtı. Devlet kurumlarına, polis örgütüne ve yargıya yönelik şiddet 1948 yılında Başbakan Nukraşi Paşa'nın, 1949'da ise Hasan El-Benna'nın öldürülmesiyle doruğa ulaştı (Boztemur 2003).

1952 Hür Subaylar darbesi Müslüman Kardeşlerden de gerekli desteği aldı. Ancak Nâsır'ın Müslüman Kardeşlere sadece bir bakanlık (Evkaf) ve bir müdürlük (Müftülük) teklifi sonucunda Hür Subaylar ile Müslüman Kardeşler arasında Sedat ve Nâsır tarafından kurulan ilişki sona erdi. Nâsır'ın kurulan yeni rejimde şiddete eğilimli Müslüman Kardeşler unsurlarını kovuşturmaya başlaması cemiyetin yer altına inmesine yol açtı. Nâsır'ın reform programına El-Ezher ulemasını entegre etmesi, reformist ulema ile Müslüman Kardeşler arasındaki çelişkiler, cemiyet üyelerinin tutuklanması

ve nihayet Seyyid Kutb'un 1966 yılında idam edilmesi Nâsır döneminde Müslüman Kardeşlerin devletten giderek uzaklaşmasına sebep oldu. Bu sırada, yer altındaki Müslüman Kardeşler içinden ve cemiyetin uzlaşmacı tutumuna karşı tepki duyan Tekfir ve el-Hicret, Cihad ve Cemaat el-İslamiyye grupları örgütlendi ve şiddete dayalı bir yöntem benimsediler.

Müslüman Kardeşlerin devletle yeniden uzlaşması Enver Sedat'ın iktidara geldiği 1970 yılından sonra gerçekleşti. Enver Sedat, Nâsır'ın izlediği ekonomik politikaların yarattığı sol ve sosyal demokrasi eğilimli teknokratik-bürokratik sınıfın izlerini silmek ve kendi toplumsal desteğini sağlayabilmek amacıyla Mısır hapishanelerindeki Müslüman Kardeşlere af çıkarttı; cemiyetin toplumsal, hukuksal ve eğitsel kurumlarda örgütlenmelerini sağladı ve çeşitli yasal düzenlemelerle Müslüman Kardeşlerin desteğini almaya çalıştı. İşçi sendikaları üzerindeki kısıtlamalar, köylülük üzerindeki iktisadi baskılar, siyasal partilerin sınırlandırılmaları siyasal muhalefetin Müslüman Kardeşler etrafında örgütlenmesini sağladı. 1970'lerde Müslüman Kardeşler, üniversitelerde öğrenci birliklerini, hukukta baroları ve yargıyı, devlette bürokrasiyi ele geçirdi, ordu ve polis içinde kolayca örgütlendi. Yine de Enver Sedat'ın Şeriat'ı önce yasaların kaynaklarından biri, ardından Camp David'de İsrail ile imzaladığı barış anlaşmasına karşı İslami gruplara taviz olmak üzere yasamanın başlıca kaynağı haline getirmesi, kendisini İslami Cihad tarafından öldürülmekten kurtarmadı (Boztemur 2003).

Hüsnü Mübarek döneminde Mısır siyasal rejimi, İslamî teröre karşı yarım milyonluk bir ordu ve bunun iki buçuk katı adama sahip bir polis gücü oluşturdu. Aynı zamanda siyasal İslam'dan gelebilecek tehdidi önleyebilmek amacıyla kendini daha radikal unsurlardan arındırmakta olan İslami grupları devletle bütünleştirdi. Sedat ve Mübarek, devletin ve rejimini meşruiyetini El-Ezher ulemasıyla sağlamakta kalmadı; eğitim, hukuk ve medya kurumlarını Vehhabi niteliklere sahip siyasi İslam örgütlenmelerinin eline teslim etti. Siyasal İslam'a devlet tarafından verilen bu derin destek rejime muhalefeti engelledi; daha doğru bir deyişle muhalefet, muhalefet yapıyor gibi görünen ama aslında devletle bütünleşmiş siyasal İslam içinde eridi ve Mısır toplumunun modern dünyanın sorunlarını anlama, yorumlama ve karşı koyma yeteneğini yok etti (Amin 2011). Sağ muhalefetin anti-emperyalist ve milliyetçi söylemi ile sol ve komünist muhalefetin sınıfsal eleştirileri dahi İslami renklere bezendi ve İslami sloganlarla ifade edildi.

Siyasi, iktisadi ve sosyal nedenlerle ve daha iyi bir yaşam talebiyle Mısır devrimi'ni başlatan kitleler, Kasım 2011'de başlayan seçim sürecinde Müslüman Kardeşler tarafından kurulan Hürriyet ve Adalet Partisi'ni desteklediler. 2011 yılı sonu itibariyle seçimlerin ikinci aşaması tamamlandığında Hürriyet ve Adalet Partisi'nin seçime katıldığı bölgelerde yüzde ellinin üzerinde oy aldığı görülmekteydi. Bu sonuç Mısır'ın içinde bulunduğu geçiş döneminde normal karşılanmalıdır, çünkü Müslüman Kardeşler, halk hareketine sonradan, hatta sehven katılmış olmakla birlikte en örgütlü yapı

olarak ortaya çıktı ve halihazırda siyasi-ideolojik bir programa sahip bulunuyordu. Halk kitlelerine çekici gelen de bu oldu; başka partilerin programsızlığına ya da maddi olanaksızlıklar nedeniyle programlarını kitlelere yeterince duyuramamaları nedeniyle Müslüman Kardeşlerin partisi kitlelerin desteğini elde edebildi.

Hürriyet ve Adalet Partisi 2011 Mayıs'ında kuruldu. Kuruluş bildirgesinde demokratik ideallere uyum sağlayacağı, kadın haklarına özen göstereceği ve ulusal birliğe bağlı kalacağı vurgulanıyordu. Parti sözcüsü Valid Çelebi'nin parti ile Müslüman Kardeşler Cemiyetinin ayrı organlar olarak kalacağını, cemiyetin partiden daha kapsamlı işlevleri olduğunu, partinin ise yalnızca siyasetle ilgileneceğini ve gerekli olduğu durumlarda parti ile cemiyetin birbirlerine destek olacak şekilde hareket edeceklerini belirtmesine rağmen başlangıçta cemiyet üyelerine Hürriyet ve Adalet Partisi'nden başka bir partiye katılmamalarını telkin etti. Ancak, Müslüman Kardeşlerin Tahrir gösterilerine katılmaktan kaçınması üzerine bazı genç üyelerin cemiyetten koparak gösterilerde yer almaları, partileşme sürecinde kimi üyelerin cemiyetten koparak başka partilere katılmaları ve partinin lider kadrosunda yer alan bazı isimlerin cemiyeteki görevlerinden ayrılmaları ve cemiyetin parti yöneticilerini tayini sırasında bazı genç üyelerin bu kararlara tepki vermeleri parti ile cemiyet arasında her zaman aynı tutarlılığın olmadığını da göstermektedir (Al-Ahram 2011).

Haziran 2011'de Hürriyet ve Adalet Partisi, içlerinde Vafd'ın ve Ayman Nur'un Ghad Partisinin de olduğu kırk kadar parti ile Mısır Demokratik İttifakı'nı kurdu. Ancak seçimlerin yaklaştığı sonbaharda başta Vafd olmak üzere pek çok parti Hürriyet ve Adalet'in ittifak içinde baskın güç olmasından şikayet ederek seçim koalisyonundan ayrıldılar. Vafd Partisi'nin yöneticileri de Müslüman Kardeşlerin laikliğe aykırı olmaları nedeniyle Hürriyet ve Adalet Partisi'nin egemen olduğu birlikten ayrıldıklarını vurguladılar. Buna karşılık, dine toplumda ve siyasette belirleyici bir rol verilmesi gerektiğini savunan ve Müslüman Kardeşlerin Mısır siyasetindeki konumlarını ılımlı olarak gören Selefi partiler İslamî Blok altında örgütlendiler. Selefi Davet geleneğinden gelen kişilerce kurulan El-Nur Partisi, Cemaat el-İslamiyye örgütü tarafından kurulan İnşa ve Kalkınma Partisi ve Asalet Partisidir. İslamî Blok, din ve devletin ayrılamayacağı ve Şeriatın toplumun ihtiyaçlarına göre göreceli bir biçimde toplumsal ve siyasal yapıya uyarlanması gerektiğini vurgulamaktadır.

Sol ve sosyalist güçlerin birleştiği Mısır Bloku, seçimlerde Hürriyet ve Adalet Partisi'ni dengelemek amacıyla kuruldu. Mısır Bloku, sosyalist Tagammu (Ulusal İlerici Birlik) ve özel girişim taraflısı Hür Mısırlılar Partisi gibi farklı ekonomik programlara sahip partilerden oluştuysa da Tagammu lideri ve eski komünist parti üyesi tarihçi Rifat el-Said, Hürriyet ve Adalet Partisi'nin Mısır'ı ve Mısırlıları gasp ettiğini, ulusal çıkarlara karşı gelmek pahasına siyasete egemen olmaya çalıştığını ve ortak değerlere sahip laik güçlerin Mısır Bloku'nda birleşmeleri gerektiğini söyledi (Al-Ahram 2011). El-Tagammu'nun hakim güç olduğu Mısır Bloku seçim söylemini demokratikleşme

ve bağımsızlık üzerine kurdu. Yoksulluğun giderilmesi için gelir dağılımının düzeltilmesi, kamu sektörünün güçlendirilmesi ve uluslararası örgütlerin Mısır ekonomisi üzerindeki tahakkümünün kaldırılmasını öneren Mısır Bloku, dış politikada da anti-empyralist bir yol belirledi.

Bununla birlikte bu çalışmanın yazıldığı Aralık 2011 tarihi itibarıyla Hürriyet ve Adalet Partisi üç turlu seçimlerin ikinci turunu da büyük bir seçim zaferiyle tamamladı. Hürriyet ve Adalet kanun önünde eşitlik, sosyal adalet ve toplumsal dayanışma üzerine kurduğu seçim kampanyasında özel mülkiyetin ve özel girişimin desteklediği ve piyasa ekonomisinin önemini vurgulayan bir çizgi izledi. Hürriyet ve Adalet, Mübarek döneminde uygulanan ekonomik politikanın iyi olduğunu, ancak bunun nepotizm ve yolsuzlukla yıprandığını vurguladı. Ticaret ve sanayinin geliştirilmesi ve dış yatırımlara açık bir iktisadi politikanın benimsenmesi gerektiği partinin programında yer aldı. Buna karşılık Hürriyet ve Adalet Partisi, kırılan Mısır ekonomisini istikrarsızlaştıracığı gerekçesiyle işçi grevlerine ve toplumsal hareketlere karşı olduğunu, yoksulluğun giderilmesi için sosyal yardımlaşmanın geliştirmesi ve hayır işlerinin kamusal olarak örgütlenmesi gerektiği vurguladı (Al-Ahram 2011). Hürriyet ve Adalet Partisi'nin neoliberal kapitalizme karşı olmadığı, aksine küresel ekonomiyle bütünleşerek toplumsal tabanını oluşturan İslamî esnaf, ithalatçı ve finans çevreleri ile inftahdan beri gelişmekte olan İslamî girişimci sınıfın ve orta ve üst burjuvazinin refahını arttırmak istediği kesindir (Türel 2011; 49-50). Bu itibarla partinin iktidara geldiğinde Mübarek döneminin iktidar blokunun kırılacağı ve büyük sermaye çevrelerinin yapısının ve renginin değişeceğini söylemek mümkündür.

Piyasa ekonomisi ve dünya ekonomisiyle bütünleşmeye dayalı iktisadi programı geniş kitlelerce benimsenen Hürriyet ve Adalet Partisi'nin din ve laiklik konularında toplumsal platformlarda söyledikleri, Mısır halkının özgürlük talepleriyle uyumlu değildir. Hürriyet ve Adalet, dinsel kurumların veya ordunun vesayetinde bir devlet amaçlamadıklarını, Şeriatın amaçlarına uygun bir "sivil" devlet yapısının kurulması ve dinsel hukukun karar verme süreçlerinde temel referans olması gerektiğini belirtmektedir. Müslüman Kardeşler, daha radikal İslamcılarını barındıran selefi grupların seçim başarılarına karşılık İslamî devlet söylemlerini güçlendirmişler ve selefilere daha fazla İslamcı olduklarını kanıtlama çabası içine girmişlerdir. Müslüman Kardeşlerin Şeriat ve dini devlet kurma amacı rejimin eski koruyucularının hem halkı hem de muhalif grupları baskı altında tutmalarını sağlayan resmi kabullerden biriydi; şimdi ise Hürriyet ve Adalet Partisi tarafından açıkça dile getirilmektedir. Bunun özgürlük ve demokrasi talepleriyle meydanları dolduran Mısırlıların talepleriyle de ilgisi yoktur. Bu çelişkinin çözülmesi, bir yandan Hürriyet ve Adalet Partisi'nin iktidardaki tutumuna, bir yandan geçiş döneminde olmasına rağmen değişimin sıkıntısız, çok da fazla değişiklik yapmaksızın gerçekleşmesine çaba harcayan ordunun ve Yüksek Askeri Konsey'in tutumuna, nihayet bir yandan da Hürriyet ve Adalet Partisi'ne oy versin

vermesin Mısırlıların değişim taleplerine bağlıdır. Ordunun İslamî bir devlet yaratma ve yasal düzenlemeleri gerçekleştirme ısrarını sürdüren bir iktidarı kontrol altında tutmak istemesi siyasete askeri müdahale olasılığını güçlendirecektir. Diğer taraftan aynı tutum, Mübarek sonrasında iktidarı elinde tutmaya devam etmek üzere düzenlemeler yapan orduya karşı harekete geçebilen Mısırlıları yeniden meydan gösterilerine döndürecek. Dolayısıyla Mısır'da demokrasinin geleceği, hükümeti kurması durumunda Hürriyet ve Adalet Partisi'nin Müslüman Kardeşler ve Selefi grubun şeriat istekleri, Anayasa'nın İslamî devlet dini olarak tanımlayan ve yasamanın kaynağı haline getiren ikinci maddesi ile özgürlük, demokrasi, bağımsızlık taleplerini dile getiren Mısır halkı ve giderek İslamlaşan ordunun tutumu arasında benimseyeceği yaklaşıma bağlı olacaktır.

Yükselen siyasi İslam, Mısır halkını ve Ortadoğu'da yeniden uyanan sol ve demokrasi yanlısı kitleleri kaygıya sürüklemektedir. Halkın çoğunluğunun talepleriyle özdeşleşme de bu amaç ABD ve Batı liderlerini ve kamuoyunu rahatsız etmiş de benzememektedir. Tunus'ta yapılan seçimlerde galip çıkan Raşid Gannuşî'nin El-Nahda Partisi'nin hükümete İslamcı bir nitelik kazandırması ve Mısır'da Müslüman Kardeşlerin –belki de Selefi grupla birlikte– iktidara gelecek olması, ABD ve AB tarafından çoğunluğun görüşlerine saygı duyulması gerektiği ve demokratik tercihlerin sandığa yansdığı gibi gerekçelerle kabul edilmektedir. Bölgede Amerikan iktisadi, ticari ve askeri çıkarları korunduğu, dinci terör örgütlerinin tehdidi sona erdiği, İran ve Hizbullah'ın yalnızlaştırıldığı ve İsrail'in güvenliği korunduğu sürece siyasal İslam'ın “ılımlılaşarak” iktidara gelmesi, ABD politikaları açısından çok fazla değişiklik gereksinimi göstermeyecektir. Mısır'da Müslüman Kardeşlerin Batı tarafından tercih edilmesinin önemli bir nedeni Müslüman Kardeşlerin Batıcı, kapitalizme karşı olmayan, bölgenin diğer Müslüman Kardeşler (veya Sünni) ağırlıklı hükümetleriyle İran, güney Irak, Suriye ve Lübnan'dan oluşan Şii hilalini dengeleyeceği düşüncesidir. Bir başka neden ise Müslüman Kardeşler ağırlıklı hükümetlerin Ortadoğu'da Batı karşıtı halk hareketlerini önleyeceği, Batı ile kurulan statükonun devam ettirileceğine duyulan inançtır. Bu da, özgürlük, ulusal bağımsızlık ve küresel çıkarlara alet olmama arayışındaki Mısırlı aydınların Mısır Devrimi'nin gerçek bir değişimi getirmediğine dair eleştirilerini arttırmalarına neden olmaktadır.

Parlamento seçimi sonuçlarının 2012 Martı sonunda kesinleşmesinden ve muhtemelen yaz aylarında cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yapılmasından sonra Müslüman Kardeşler ağırlıklı bir meclisin ve hükümetin yönetiminde Mısır'ın dış politikasının –ABD'nin umduğunun aksine– eski rejimden farklı olacağı söylenebilir. Müslüman Kardeşler ve siyasi kanadı Hürriyet ve Adalet Partisi Batı karşıtı söylemini sürdürmekle birlikte iktisadi olarak Batı ile bütünleşmeyi sürdürecektir, kapitalizmle daha fazla bütünleşirmeyi gerçekleştirerek Mısır ekonomisinin dünyaya açılması sırasında geri

planda kaldığını düşünen İslamcı burjuvazinin gelişmesini sağlayacaktır. Ancak İslami bir yönetim altında Mısır'ın İsrail ile ilgili olarak izleyeceği politikanın bölgesel ilişkilerde daha belirleyici olacağı da yüksek olasılığa sahip bir seçenek olarak görülmektedir. Barry Rubin, İslami Mısır'ın İsrail'e savaş açma ihtimalinin az olduğunu belirtmekle birlikte Hamas'ın ve Filistin meselesinin önem kazanacağını; Hamas'a insan gücü, finansman ve silah yardımlarının artacağını belirtmektedir. Mısır'da İslami bir rejimin, Tunus, Libya ve Gazze'ye fiilen veya devlet düzeyinde önderlik edebilecek potansiyele sahip olacağını ve Ürdün ve Suriye'de Müslüman kardeşleri rejim değişikliği mücadelelerinde destekleyeceğini iddia etmektedir (Rubin 2011). Ancak Rubin, biraz da ülkesinin ulusal çıkarlarını düşünerek bu kötü senaryonun seçilecek başkanın niteliklerine, ordunun İslamcı bir rejim karşısında alacağı tutuma ve İslamcı bir rejimin dış politika yerine ülke içi sorunlara yoğunlaşmasıyla gerçekleşmeyebileceğini de söylemektedir.

Bu çalışma, Mısır'da Müslüman Kardeşler cemiyetinin devletle ilişkilerini Mısır'ın toplumsal ve iktisadi koşulları içindeki yerleri göz önüne alarak değerlendirmeye çalışmıştır. Çalışma, Müslüman Kardeşlerin ve Mısır seçimleri sürecinde kurulan Hürriyet ve Adalet Partisi'nin iktidara en yakın örgütlü güç olduğu düşüncesiyle Mısır devrimini gerçekleştiren güçlerin demokrasi talepleriyle ne denli uyuştuğunu anlayabilmek için Müslüman Kardeşlerin devlet ve ekonomik çıkarlarla ilişkilerini, ideolojik yapısını ve seçim söylemlerini değerlendirmektedir. Nihai olarak yapılması gereken vurgunun, Hürriyet ve Adalet Partisi'nin seçmen kitlelerinin daha iyi bir yaşam, gelir düzeyinin yükseltilmesi, özgürlük ve demokrasi taleplerinin içinden çıktığı Müslüman Kardeşler anlayışı ve Selevi grupların talepleri ile ne derece uzlaştıracığı üzerinde olması gerekmektedir. Hürriyet ve Adalet Partisi Mısır'da demokratik bir hükümet kurma önerilerinde samimiyse –bu çalışmanın sınırları dışında bırakılan– hukukun üstünlüğü ve laiklik, dinin devlet ve toplum düzenindeki yeri, kadının toplumsal konumu, cemaat liderliği ve mürid-mürid ilişkileri, temel hak ve özgürlükler, sivil toplum, söz ve örgütlenme özgürlüğü gibi konularda daha demokratik bir söylemi benimsemek zorundadır. Ancak bu tür bir söylem Müslüman Kardeşler ideolojisiyle çelişmektedir. Hürriyet ve Adalet Partisi'nin yalnızca piyasa ekonomisi ve ekonomik refah sözleri, Mısır halkının talepleriyle uyuşmakta, ancak bu kez bu söylem de Müslüman Kardeşlerin Batı ve kapitalizm karşıtı ideolojisine ters düşmektedir. Yukarıda belirtildiği gibi, iktidara gelen partinin belirleyici ideolojisi ne olursa olsun demokrasi taleplerini yerine getirebilmesi için Mısır'da İslamcılığın yanıt vermekte zorlandığı somut toplumsal, siyasal ve ekonomik veriler ve sınıfsal koşullardan hareket etmek zorundadır.

KAYNAKLAR

- Al-Ahram Online, "Freedom and Justice Party", <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/33/104/24939/Elections-/Political-Parties/Freedom-and-Justice-Party.aspx>
- Amin, Samir (2011), "2011: An Arab Springtime?", *Monthly Review*, Vol. 63, Issue 5 (Oct. 2011), <http://monthlyreview.org/2011/10/01/an-arab-springtime>
- Boztemur, Recep (2003), "De-Radicalization of Political Islam in the Middle East: the Case of the Egyptian Brotherhood", *Journal of Oriental and African Studies*, Vol. 12, s.147-169.
- Marsot, Afaf Lutfi Al-Sayyid (2007), *Mısır Tarihi: Arapların Fethinden Bugüne*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Rubin, Barry (2011), "What is Next for Egypt", <http://www.gloria-center.org/2011/11/the-region-what-next-for-egypt/> (22.12.2011)
- Smith, Lee (2010), "Egypt After Mubarak", *Middle East Quarterly*, Vol. XVII, No. 4 (Fall 2010), 79-83.
- Sullivan, Denis J. ve Sana Abed-Kotob (1999), *Islam in Contemporary Egypt: Civil Society vs the State*, London: Lynne Rienner Publishers.
- Türel, Oktar (2011), "2011 Yazında Orta Doğu'yu Düşünürken", *Mülkiye*, Cilt XXXV, Sayı 272 (Güz 2011), 9-59.